

Rashad Seyidov

<https://orcid.org/0000-0001-7757-1272>

Assistant Professor, Atatürk University Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Turkey, ,
resadseyidov373@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Seyidov, R. (2023). Necîb Mahfûzda Modernlik. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 10 (2), 722-727.

Necîb Mahfûz'da Modernlik

Öz

Eserleriyle Mısır romancılığının dikkat çeken isimlerinden olan Necîb Mahfûz, romanlarında oldukça farklı konuları ele almıştır. Tarihsel olarak toplumsal sıkıntılara değinen yazar, eserlerinde yine birçok konuyu ele almıştır. Yaklaşımlarıyla Arap dünyasında oldukça eleştirilen Mahfuz, aynı zamanda romanlarıyla da Arap romancılığının Batı standartlarına ulaşmasına vesile olmuştur. Mahfuz, eserlerinde ele aldığı konular bağlamında modernite ve geleneksel arasındaki ilişkilere de değinmiş ve bu yönüyle ortaya koyduklarıyla da dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Buna göre makale, yazarın modernite yaklaşımına ana hatlarıyla değinmeyi amaçlamış olup; literatür eserlerinden faydalanılarak yazılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Necîb Mahfûz, Edebiyat, Modernlik, Roman

Modernity in Najib Mahfouz

Abstract

Najib Mahfouz, who is one of the remarkable names of Egyptian novelism with his works, has dealt with quite different subjects in his novels. The author, who historically touched upon social problems, also dealt with many issues in his works. Mahfuz, who was highly criticised in the Arab world with his approaches, was also instrumental in bringing Arab novelism to Western standards with his novels. Mahfuz also touched upon the relations between modernity and tradition in the context of the issues he dealt with in his works and succeeded in attracting attention with what he revealed in this aspect. Accordingly, the article aims to outline the author's approach to modernity and is written by making use of his literary works.

Keywords: Najîb Mahfouz, Literature, Modernity, Novel

Giriş

Necib Mahfûz'un eserleri genellikle geleneksel Mısır kültürüne ve değerlerine tehdit olarak görülen Batılılaşma ve modernleşmeyi eleştirmektedir (Çiftçi & Kayalı, 2017). Bu bağlamda Mahfûz'un modernleşme eleştirisi, onun modernitenin Mısır toplumu üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik endişesini yansıtarak düşüncelerini ortaya koymaktadır. Bu anlamda ünlü Mısırlı yazar Necib Mahfûz'un çalışmaları Mısır'daki modernitenin incelikli ve karmaşık bir tasvirini de sunarken onun Batılılaşma eleştirisi, modernitenin Mısır toplumu üzerindeki etkilerini araştırarak, modernleşmeyle birlikte gelen zorlukların ve fırsatların da altını çizmektedir. Bu yönüyle Mahfûz, kişisel kimlikte gelenek ile modernlik arasındaki mücadeleyi ortaya koyarken bireylerin hızla değişen bir dünyada kendi yerlerini müzakere edip kullandıkları karmaşık yöntemlerin altını da çizmektedir. Mahfûz'un bu sosyal içerikli yaklaşımları onu sadece bir roman yazarı olmanın ötesinde toplumcu bir aydın statüsüne yükseltmektedir. Bu çalışma da yazarın ana hatlarıyla modernlik kavramına bakış açısını sorgulamaktadır.

1. Necib Mahfûz'un Hayatı

Köken olarak Türk olduğu söylenen Necib Mahfûz (Yıldız, 1998, s. 29). 11 Aralık 1911'de Kahire'de doğan Mahfûz, 30 Ağustos 2006 tarihinde vefat etmiştir (Yıldız, 2019). Babası Abdulaziz Ahmed, Annesi ise el-Ezher şeyhlerinden birisinin kızı olan Mahfûz (Nakkaş, 1998, s. 34)'un çocukluk dönemleri Cemaliye ve Ezher ve Hüseyin camileri ile Hanu'l-Halili çarşısının olduğu Hüseyin semti çevresinde geçmiştir. Mahfûz ilk yıllarını anlatırken;

“Hayatımın ilk dönemlerine, çocukluk çağlarıma gidilecek olursa Cemaliye semtindeki nerdeyse yarısı boş olan evimizi hatırlarım. Ben doğmadan önce evvel iki erkek, dört kız olarak birbirinin ardı sıra altı kardeşim olmuş. Sonrasında dokuz sene boyunca annemin çocuğu olmamış. Daha sonrasında ise ben doğumum gerçekleşmiş... Biri haricinde bütün ablalarım evlendi. Ağabeylerim de evlendi; birisi askeri okula girdi ve sonrasında görevi sebebiyle Sudan'a gitti, diğer abim ise kimya bölümünü tercih etti. İşte bu sebeplerden ötürü evimizde yalnızca annemi ve de babamı hatırlarım” (Gitani, 1980, s. 9). şeklinde söylemektedir.

Tarihi eserlere meraklı biri olan annesi Mısır'ın tarihi yerlerini sıkça dolaşmış olup Mahfûz'u da bu ziyaretlerinde daima yanında bulun durmuştur. Bu durum onun sanata ve edebiyata olan ilgisini arttırmıştır (Gitani, 1980). Annesinin onu bu türlü yetiştirme tarzı yazarda tarihe olan merakı arttırdığı gibi onun bilinç altında da yer etmiştir.

İlkokul dönemlerinde polisiye romanlar okuması onun edebiyata olan merakını başlatmıştır. Mahfûz, bir gün Yahya Sakr adlı arkadaşını İbn Jonson isminde polisiye bir romanı okur iken görünce. ona, “Bu nedir?” diye bir soru sorar. Arkadaşı ise “Oldukça yararlı bir kitap”

şeklinde yanıt verir. Bu romanı ondan ödünç alır ve okur. Bu eserden oldukça faydalanır. Daha ilkököl üçüncü sınıfta olan Mahfûz, bu seride bulunan öteki kitapları da inceler ve okur. Daha sonraysa kendine sorar: “Şayet bu Jonson’un oğluydu o zaman Jonson nerede?” Biraz araştırdıktan sonra kahramanı Jonson olan öteki seriyi de bulmuş olur. Bu eser, yaklaşık olarak on yaşlarındaki Mahfûz’un okumuş olduğu roman türündeki ilk eserdir (Gitani, 1980). Edebiyat’a olan ilgisi böyle başlayan ünlü yazarın edebiyat üzerine okumaları sonraki dönemlerde de artarak devam eder.

Edebi kişiliğinin oluşmasında yazar el-Manfalûti’yi okumalarının etkili olduğunu söyleyen yazar konuyla ilgili düşüncelerini ise;

“el-Manfalûti beni etkileyen ilk edebi şahsiyettir. O’nu oldukça küçük yaşlarda okumaya başladım. 1925’te el-Manfalûti, kendine özgü olan kıvrak üslubu ve de ergenlik çağlarına uygun duygusal konular ile gönüllerimizi fethetmiş oldu. el-Manfalûti’nin romantik öyküleri neredeyse okuyup yazan bütün gençlerin arasında istekle okunuyor ve de taklit ediliyor idi. Okuldaki ödevlerde öğrenciler sıklıkla alıntılar yapıyordu. el-Manfalûti dile oldukça hakimdi. Yeni ile eskinin ortasındaki bir üslubu kullanıyor, tümcelerinin ses uyumuna ve de kafiyeli olmasına dikkat ediyor idi. Bu biçimsel özelliğinin yanında, okuyucuların zevklerini ön planda tutuyor, sosyal problemleri işliyor ve hislere hitap ediyor idi. Bu sebeplerden dolayı gençler ona bayılıyordu. Hem üslubundan, hem de o dönemlerdeki düşüncelerinden oldukça etkilendiğimizi düşünüyorum.” (Abdulaziz, 2006, s. 66). biçiminde anlatmaktadır.

Çocukluk ve onu takip eden ilk gençlik dönemlerinde Birinci Dünya Savaşı dahil olmak üzere 1919 Mısır Devrimi’ne de şahitlik eden yazar, hayatında derin izler bırakacak bu tarihsel dönemleri ileride eserlerinde ve anlatımlarında işleyecektir. Bu hususta Rasheed el-Enany (2005, s. 4), konuyu yorumlarken, 1919 devriminin onun öncelikle *Üçlemesi başta* olmak üzere birçok eserinde etkisini gösterdiğini belirtmektedir.

Üniversite öğrencisi iken ona yurtdışı kapısı açılacak ve bursa başvuracaktır. Ancak bulunduğu muhitin Vefd Partisini desteklemesi bahanesiyle fransa bursunu alamayan yazar bu duruma çok üzülür; ama o, her şarta rağmen taşıdığı okuma merakıyla 1934 yılında Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünü bitirir (Şalak, 1974). Edebiyat içerisinde estetik konuyla da ilgilenen Mahfûz, ileride yazacağı eserleriyle dünya çapında bir yazar olarak ünlenir.

2. Necîb Mahfûzda Modernlik

Modernlik, yazarın coğrafi konumuna ve bakış açısına bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanan karmaşık bir kavramdır (Çiftçi ve Kayalı 2017). Modernlik, özünde, ilerleme ve akıl adına geleneksel değer ve geleneklerin reddedilmesiyle (Bingöl, 2017) alakalı bir kavram

olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Modern Arap edebiyatının öncülerinden kabul edilen Necîb Mahfûz, kendine özgü bir modernite yorumu ortaya koymuş (Seyidov ve Yılmaz, 2022) ve yaklaşımlarını da bu doğrultuda geliştirmiştir. Bu bağlamda Mahfûz, modernitenin sadece geleneği reddetmek değil, aynı zamanda gelenek ile ilerleme arasında bir denge bulmak olduğuna da inanmakta ve modernliğin kişinin kültürel kökleriyle bağlantısını korurken aynı zamanda değişimi benimsemesi olarak ta yorumlamıştır.

Necîb Mahfûz'un moderniteye dair görüşleri onun edebi eserlerine, özellikle de *Kahire Üçlemesi* adlı romanına yansımış olup (Necib Mahfûz'da yanlış modernleşme eleştirisi: <https://www.teoridergisi.com/makale/necib-mahfuzda-yanlis-modernlesme-elestirisi-kahire-modern>); Bu romanda Mahfûz, Mısır toplumunda gelenek ile modernite arasındaki gerilimi inceleyerek; geleneksel değerlere bağlı olan yaşlı nesil ile modernliği ve onunla ilişkili bireycilik ve materyalizm değerlerini benimseyen genç nesil arasındaki çatışmaya odaklanmıştır (Arkan, 2020). Bu yönüyle Mahfûz, eserinde karakterleri aracılığıyla bu karmaşık kültürel ortamda gezinmenin zorluklarını ve gelenek ile modernlik arasında bir denge bulmanın önemini vurgulamış ve yaklaşımlarını adeta analitik olarak geliştirmiştir.

Bu açıdan düşünüldüğünde Necîb Mahfûz'un edebi eserlerinde modernitenin rolü çok yönlüdür. Bir yandan modernite, toplumun ve kültürün gelişimini yönlendirerek değişim ve ilerleme için bir katalizör görevi görürken (Seyidov ve Yılmaz, 2022); Öte yandan Mahfûz, kontrolsüz modernitenin tehlikelerinin ve onun geleneksel değer ve gelenekleri aşındırma potansiyelinin farkında olarak yaklaşımlarını geliştirmektedir. Bu bağlamda yazar geleneğin ve kültürel mirasın önemini kabul eden, bilinçli bir şekilde modernliği benimsemeye okurlarını teşvik etmektedir. Genel olarak, Necîb Mahfûz'un modernite hakkındaki görüşleri incelikli ve karmaşık olup, modern Mısır'ın ve daha geniş anlamda Orta Doğu'nun karmaşık kültürel manzarasını da yansıtmaktadır. Bu yönü onu dikkatleri üzerine çeken bir yazar ve aydın olarak ön plana çıkarmıştır.

Bu bağlamda Necîb Mahfûz'un romanları, çoğu zaman belirli toplumlarda hala derinlerde yer alan geleneksel değerlerle yan yana getirilen modernite temasını keşfetmeleriyle tanınmaktadır. Mahfûz, eserlerinde modernleşmenin ve kapitalizmin madun halklar üzerindeki etkisini tasvir etmekte ve onların ona karşı muhalefetinin ardındaki nedenleri de sorguladığını göstermektedir (Gündeş, 2018). Ancak Mahfûz'un moderniteye yaklaşımı tamamen anti-modernist olmayıp; o, eserlerinde modernitenin faydalarını da vurgulamaktadır; ki bu yönüyle Mahfûz'un moderniteyi keşfetmesi, XX. yüzyılın başlarından itibaren Mısır ve Türkiye'nin modernleşme sürecini incelemesiyle de görülmektedir (Afridi, 2012). Mahfûz'un modernlik algısında kavramın geleneksel ile çatışma yaşamadığı da anlaşılmaktadır.

Sonuç

Moderniteyi toplumun her yönünü etkileyen bir değişim ve dönüşüm süreci olarak tanımlayan Mahfûz; moderniteyi, ilerleme ve gelişmeyi getirebilen, aynı zamanda yabancılaşmaya ve parçalanmaya da yol açabilen hem olumlu hem de olumsuz bir güç olarak görüyordu. Mahfûz, edebi eserlerinde Modernitenin bireyler ve toplum üzerindeki etkisini araştırmış, sunduğu zorluklara ve fırsatlara dikkat çekmiştir. Genel olarak, toplumlar değişim ve dönüşümün karmaşıklığıyla boğuşmaya devam ederken, Mahfûz'un modernite kavramının günümüzde de geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Yine Mahfûz'un moderniteyi düşünceli ve bilinçli bir şekilde benimsemenin önemine vurgu yapması, modernitenin toplumu hem olumlu hem de olumsuz yönde şekillendirme potansiyeline sahip olduğuna olan inancını da ortaya koymaktadır. Eserleri genellikle modernitenin getirdiği değişimlere uyum sağlamakta zorlanan karakterleri tasvir edip, ilerleme ve gelişmenin getirdiği zorlukları da vurgulamaktadır. Bu bakımdan Necîb Mahfûz'un çalışmaları, modernitenin karmaşıklıklarını incelikli bir şekilde tasvir etmesi ve gelenek ile modernite arasındaki gerilimleri keşfetmesi nedeniyle okurları tarafından övgüyle karşılanmıştır.

Kaynaklar

Abdulaziz, İ., (2006). *Ene Necib Mahfûz, Nefrû li 'n-Neşr ve 't-Tevzi* , Mısır, Ahmet b. Musatafa b. Ömer el-Haşimi, Cevahiru'l-Belağa, (tdk. Yusuf es-Sumayli), Mektebetü'l-Asriye, Beyrut, tsz.

Afridi, M. (2012). Modern Postcolonial Intersections: Hamid, Mahfouz, and Pamuk. <https://link.springer.com>

Arkan, Z. (Haziran 2020). Necîb Mahfûz'un Hadratu'l- Muhtaram İsimli Romanının İncelenmesi. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 304-323. <https://doi.org/10.34085/buifd.725033>.

Bingöl, U. (2017). Postmodernizm ve Gelenek. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, 20-33. <https://doi.org/10.28981/hikmet.296286>.

Çiftçi, Y. ve Kayalı, P. (2017). Modernleşmenin Gerçek Resmine Bakmak: Avrupa, Türk, Arap ve Afrika Toplumlarında Modernleşmenin Romanlar Merkezinde Eleştirisi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (4), 259-272.

Gitani, C. (1980). *Necib Mahfûz Yetezekker*. Beyrut.

Gündeş, F. (2018). Reworking Ancient Texts in Contemporary Mediterranean Context: Allegoric Projection and Utopic Nostalgia in the Works of Naguib Mahfouz and Pier Paolo Pasolini. [Master's Thesis]. Middle East Technical University.

Nakkaş, R. (1998). *Necib Mahfûz*, Merkezi'l-Ehram.

Necib Mahfûz'da yanlış modernleşme eleştirisi: <https://www.teoridergisi.com/makale/necib-mahfuzda-yanlis-modernlesme-elestirisi-kahire-modern>

Rasheed el-Enany. (2005). *Naguib Mahfouz: The Pursuit of Meaning*, Taylor & Francis e-Library.

Seyidov, R. ve Yılmaz, İ. (2022). Necîb Mahfûz'un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9 (2), 327-341.

Şalak, A. (1974). *en-Nesru'l-Arabi fi Nemazicihi ve Tatavvurihi li Asreyi'n-Nehda ve'l-Hadis*, Darul'-Kalem.

Yıldız, M. (1998). *Necib Mahfûz'un Sembolik Romanları* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Yıldız, M. (2019). Necîp Mahfûz. İçinde *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* (EK-c.2, s. 348-350). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları